

LİBYA VE SURIYE ÖRNEĞİNDE ULUSLARARASI KORUMA SORUMLULUĞU DOKTRİNİ

Yrd. Doç. Dr. Tülay Yıldırım Mat¹

Ar. Gör. Merve İspirli²

Öz

Uluslararası Koruma Sorumluluğu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararı tekelinde, ülke içinde uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden suçların (savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım, etnik temizlik) işlenmesi halinde barışı tekrar tesis etmek ve sivilleri korumak için kendi ülkesi ve insanları bakımından etkili olamayan devletlere müdahalede bulunularak barış ortamının yeniden tesisini sağlamaya hizmet eden ve halen oluşmakta olan bir uluslararası hukuk normudur. Bu çalışmada, Arap Baharı sonrası, uluslararası koruma sorumluluğu kapsamında Libya'da gerçekleştirilen askeri müdahale ve Suriye'de halen işlenmekte olan insanlığa karşı suçlar karşısında Birleşmiş Milletler'in hareketsiz kalmasının sebepleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Koruma Sorumluluğu, Libya, Suriye, Arap Baharı, Askeri Müdahale.

¹İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü
Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, tulay.yildirim@medeniyet.edu.tr

²İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü
Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, merveispirli@medeniyet.edu.tr

Abstract

International Responsibility to Protect, is an emerging legal norm in international law which serves the purpose of protecting civilians and establishing peace and security again in the countries by intervention, where the states are not able to protect its own people from the incidents threatening international peace and security as genocide, ethnic cleansing, crimes against humanity and warcrimes. In this research, the military intervention took place in scope of R2P in Libya after Arab Spring and the reasons of UN's inactive position in face of the crimes against humanity still being committed in Syrian Conflict are analyzed.

Keywords: International Responsibility to Protect, Libya, Syria, Arab Spring, Military Intervention.

Giriş

Uluslararası hukukun temel prensipleri olan devletlerin egemenliği ve kuvvet kullanma yasağı, günümüzde uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi durumlarında geniş yorumlanarak barış ve güvenlik ortamının tekrar sağlanmasını mümkün kılacak şekilde esnetilmektedir.

BM statüsünün 2. maddesinde kuvvet kullanma yasağı ve egemenlik ilkesi garanti altına alınmıştır. Buna göre ülkeler uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkları söz konusu olduğunda diğer ülkeye karşı

kuvvet kullanmayacak ve ayrıca devletler birbirlerinin egemenlik hakkını zedeler biçimde iç işlerine müdahale etmeyecektir. Bu iki temel uluslararası hukuk prensibinin yanı sıra, BM, statünün 7. bölümünde uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi halinde yapılabileceklerin çerçevesini çizerken, kendisini belirli şartlar içinde müdahale etmekle yetkilendirmekte ve devletleri ve bu hususta işbirliği yapmakla yükümlü kılmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in yetkisi dâhilinde devletlerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumlarına müdahale edilmesi, uluslararası hukukta koruma sorumluluğu olarak kabul edilse de, hukuki olarak bağlayıcılığı kesin bir norm olarak geçerlilik kazanmamıştır. Koruma sorumluluğu, öğretide devletler hukukunun oluşmakta olan bir normu olarak kabul edilmektedir.³

I. Uluslararası Koruma Sorumluluğu Doktrini ve Kapsamı

Uluslararası arenada BM'nin tek taraflı yetkisinin bulunduğu koruma sorumluluğunun içeriği ve sınırlarının belirlenmesi, oluşmakta olan bir norm oluşuna bağlı olarak geçmişten bugüne süregelen uygulaması ve üzerine yapılan çalışmalar ile belirli hale gelmektedir. Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan Yüksek Hiyerarşili Grup'un⁴

³“...weendorsetheemerging norm thatthere is a collectiveinternationalresponsibilitytoprotect...”–UN Report of theSecretaryGeneral’s High Level Panel on Threats, ChallengesandChange, “A MoreSecure World”, 2004, s.65. – CRONOGUE,Graham, “ResponsibilitytoProtect: SyriaTheLaw, Politics, andFuture of HumanitarianIntervention Post-Libya”, Journal of International Humanitarian Legal Studies,S.3, C.1, 2012, s124-159.

⁴SecretaryGeneral’s High Level Panel.

2004 yılında yayınladığı raporda, koruma sorumluluğunun tanımı ve içeriği ile ilgili düzenlemeler yer almıştır. Bu rapora göre devletlerin kendi insanlarını uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bazı olaylardan koruyamayacak durumda olması ya da korumaması halinde BMGK'nın kararı ile BM'nin müdahale etme yetkisi mümkün olacaktır. Raporda müdahaleyi gerekli ve mümkün kılan olaylar spesifik olarak soykırım suçu ve etnik temizlik öne çıkarılmış, bu suçların işlendiği devletlerin uluslararası hukuktaki egemenlik yetkisi ve diğer devletlerin iç işlerine karışmama prensipleri arkasına sığınarak müdahaleye uğramaktan kurtulamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca raporda savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara da değinilmiş, devletlerin müdahale sorumluluğundan ziyade, kaçınılmaz facialar olan toplu katliam, tecavüz, zorla sınır dışı ederek, terör, kasıtlı açlık yaratma ve hastalığa maruz bırakma yollarıyla etnik temizlik hallerinden, insanlarını koruma sorumlulukları bulunduğu kabul edilmiştir.

Hukuki temellerini BM statüsüne dayandırdığımız koruma sorumluluğu normu, 2004'te yüksek hiyerarşili grubun yaptığı çalışma yoluyla oldukça ilerleme kaydederek bugünkü kapsamına ulaşmıştır. Yapılan çalışma ve sonrasında yayınlanan rapordan yola çıkılarak koruma sorumluluğunun üç ana temeli bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki ve esas olanı her şeyden evvel devletlerin kendi insanların güvenliğini ve temel insan haklarını koruyup gözetmesidir. Devletler egemenlik alanları içinde yaşayan bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruyup gözetmenin yanı sıra, ülkesinde

uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden suçların işlenmesini engelleyecektir. Bu suçlar soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olarak uluslararası alanda kabul edilmiştir.⁵

Uluslararası koruma sorumluluğunun üç ana aşamasından ilki olan devletlerin kendi insanlarını koruma ve gözetme yükümlülüğünden sonra uluslararası topluluğun o devletin insanlarını ve uluslararası barış ve güvenliği korumak adına üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi söz konusu olmaktadır. Bu minvalde, koruma sorumluluğunun ikinci temeli, o devletin onayı dâhilinde barışı korumak üzere operasyonlar gerçekleştirilmesi, üçüncüsü ise devletin onayı olmaksızın BM'nin müdahale etmesidir.

İkinci aşama, bir devletin kendi egemenlik alanı dâhilinde vuku bulan uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturan olayları bertaraf etmesi ve kendi insanlarını koruması hususunda diğer uluslararası topluluğun o devleti asiste etmesi ve destek vermesidir. Bu aşamada, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin vereceği kararın ardından ev sahibi devletin onayı alınarak, barışı korumak üzere bir operasyon gerçekleştirilmekte, tarafsız BM güçleri ülkeye girerek güç kullanmaksızın, o devletin koruma sorumluluğunu yerine getirmekteki kapasitesini artırma ve barışın tesis edileceği bir ortam oluşturulmasına katkı sağlama görevlerine hizmet etmektedir.⁶Böylece güvenlik tehdidi ve insan hakları ihlalleri ciddi boyutlara varmadan önüne

⁵BELLAMY,Alex, HUNT,Charles, "MainstreamingtheResponsibilitytoProtect in Peacekeeping Operations" Asia-Pacific Center fortheResponsibilitytoProtect, Mart 2010, s.6.

⁶BELLAMY, HUNT, s.13.

geçilebilmekte ve barış ortamı sağlanmaktadır. Bu yöntem, askeri bir müdahale içermemekte, aksine, askeri müdahaleye varmayan yollardan ihtilafları çözüme amacı taşımaktadır. Geleneksel anlamda barışı koruma operasyonlarında ateşkes ilan edilmesine aracılık etme, bölgede gözlem ve raporlama yapılarak durumun takibini sağlama ve BM barış gücü askerlerinin gözetiminde barış anlaşmalarının uygulanmasını sağlama şeklinde etkinlik sağlanmaktadır.⁷

Koruma sorumluluğun üçüncü aşaması ise, kendi egemenliği altındaki insanları adı geçen suçlara karşı koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyen yahut getiremeyen devletlerin onayları alınmaksızın, BMGK'nın kararı ile ülkeye müdahale edilmesidir. Bu müdahale şekli askeri güçlerin ülkeye girmesi ve ancak meşru savunma şartları olduğu takdirde sivilleri korumak için güç kullanabilmesini içerir. BM'nin söz konusu askeri müdahalesi, devletlerin egemenliği ve müdahale etmeme ilkeleri ile ihtilaf yaratıyor gibi görünse de uluslararası alanda devletlerin kendi insanlarını adı geçen suçlara karşı koruması, egemenlik hakkının doğurduğu bir yükümlülük olarak görülmekte ve devletlerin ancak kendi insanlarını koruyabilmeleri ile egemen olabildikleri kabul edilmektedir.⁸Egemenlik kavramının genel çehresini değiştirme eğilimi göstererek bu kavramı devletlerin

⁷“A MoreSecure World”, s.68.

⁸.ARSAVA, Fusun, “Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale”, TAAD, S.12,Ocak 2013, s86.

sorumlulukları ile bağdaştıran açıklamaları takiben⁹ Kanada Hükümeti 1998 yılında Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu'nun (International Commission of Intervention and State Sovereignty - ICISS) kurulmasına öncülük etmek için devletleri toplantıya davet etmiştir. Bu komisyonun 2001 yılında yayımladığı raporunda da koruma sorumluluğunun temel prensiplerinden biri olarak egemenlik hakkının temellerinin devletlerin kendi insanlarını koruma sorumluluğunda bulunduğu belirtilmiştir.¹⁰ Buradan hareketle, kendi egemenlik alanındaki insanları koruma yükümlülüğünü yerine getiremeyen bir devlet zaten egemen olarak kabul edilmediğinden uluslararası topluluğun müdahale hakkı doğmaktadır.¹¹ Başka bir görüşe göre ise devletler taraf oldukları anlaşmalar gereği kendi egemenlik alanında bulunan insanların uluslararası hukukta korunan insan haklarını korumayı taahhüt etmekte ve bu taahhüdün yerine

⁹“...Statesovereignty, in itsmostbasic sense, is beingredefined—not least by the forces of globalisation and international co-operation. States are now widely understood to be instruments at the service of their peoples, and not vice versa.”ANNAN, Kofi, “Two Concepts of State Sovereignty”, The Economist, 18 Eylül 1999.

¹⁰Report of ICISS, “The Responsibility To Protect”,Aralık, 2001.

¹¹“...a state is, thus, to a significant degree legitimated in the eyes of international community in so far as it guarantees these rights. If it failsto do so, the nother states can both exclude it from participation in the society of states, and legitimately intervene in its domestic affairs to promote these rights.”BARKIN, Samuel J., “The Evolution of Constitution of theSovereignty and the Emergence of Human Rights Norms”,Milienium-Journal of International Studies, S.27, C.2, 1998, s.247. – “...Where a population is suffering serious harm, as a result of internal war, insurgency, repression or state failure, and thestate in question is unwillin go run able to halt or avert it, the principle of non-intervention yields to the international responsibility to protect...”– “The Responsibility To Protect”, s.XI.

getirilmemesi halinde yapılan anlaşmalar ve teamül gereği kendilerine müdahale edilmesini otomatik olarak kabul etmektedirler.¹²

Koruma sorumluluğunun zikredilen üç ana aşamasının yanı sıra, içeriğini yapılandıran üç ana yükümlülük de ICISS'in 2001 raporunda zikredilmektedir. Rapora göre koruma sorumluluğunun temelinde yatan asıl yükümlülükler devletlerin önleyici sorumluluğu, reaksiyon sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğudur. Önleyici sorumluluk, önceden de belirtildiği üzere devletlerin uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmekle beraber insan hakları ihlalleri yaratacak olaylara meydan verecek faaliyetlerden kaçınması ve buna hizmet edecek faaliyetleri engellemesidir. Böylece ihtilaf konusu olaylar uluslararası alana yansımadan devletin kendi tasarruflar çerçevesinde kendi egemenlik sahası içinde çözüme kavuşturulacaktır.

Koruma sorumluluğu çerçevesinde devletler için ikinci önemli sorumluluk, reaksiyon sorumluluğudur. Reaksiyon sorumluluğu, devletlerin, soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları kategorisine giren fiillerin kendi egemenlik alanında işlenmesine rağmen koruyucu etkisini gösteremeyen devletler karşısında zamanında ve kararlı şekilde harekete geçme sorumluluğu yükler. Bu sorumluluk kapsamında devletlerin ilgili olaylar karşısında önlem alınması, diplomatik yaptırımlar uygulanması ve ileri boyutlarda askeri operasyonlar gerçekleştirilmesi söz konusudur. Uluslararası

¹²ARSAVA, Füsün, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.15, C.1, 2011, s.104

hukukta güç kullanma yasağına bir istisna teşkil eden bu askeri operasyonların gerçekleştirilmesinde uyulacak kriterler raporda belirtildiği üzere altı tanedir; doğru otorite, doğru amaç, haklı sebep, orantılılık, son çare olma ve olumlu gelişme beklentisi.

Doğru otorite, söz konusu askeri müdahalenin yasal dayanağıdır. BM statüsünün 2. maddesinin 4. fıkrası, devletlerin egemen eşitliği prensibini kabul etmekte ve devletlerin birbirlerine karşı güç kullanmasını iki istisna dışında yasaklamaktadır.¹³ Bu istisnalar meşru savunma hali ve BM tarafından uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi yahut bir saldırı eyleminin gerçekleşmesi hallerinde yetki verilmesi halleridir. Statünün yedinci bölümünde ise BM'nin belirtilen koşullar dâhilinde askeri operasyonlar yapmak için devletleri yetkilendirebileceğini öngörmektedir. Dolayısıyla belirtilen düzenlemeler gereği devletler tek taraflı olarak müdahale kararı alamayacak, ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararına istinaden askeri operasyonlarda yer alabileceklerdir.

Koruma sorumluluğunun yerine getirilmesinde uluslararası barış ve güvenliği korunması ile insan hakları ihlallerinin önlenmesi amaçları, doğru amaç kriterini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra haklı sebep, müdahaleyi caiz hale getiren eşiğin belirlenmesi ve ancak bu eşiğin geçilmesi halinde müdahalenin mümkün olması anlamına gelmektedir. Komisyonun raporunda bu kriterden bahsedilirken tehdidin ciddiyetinin boyutu esas alınmış ve genel olarak etnik

¹³“A More Secure World”, s.62.

temizliğe kadar varan geniş çaplı yaşam hakkı ihlalleri ve soykırım suçlarının müdahalenin eşiğini oluşturduğu belirtilmiştir.¹⁴ Son olarak ise yapılacak askeri müdahalenin amacı aşmayacak şekilde orantılı olması gerektiği ve ancak son çare olarak askeri müdahaleye başvurulabileceği öngörülmüştür.

Koruma sorumluluğu kapsamındaki üçüncü ana sorumluluk, yeniden inşa sorumluluğudur. Yeniden inşa, olayların vukuundan sonra, suçluların müeyyideye tabii tutulmasının yanı sıra barışı ve güvenliği hukuk çerçevesinde yeniden tesis etmeye hizmet etmektedir. Bu bağlamda müdahale edilen devletin, müdahale sonrasında da uluslararası toplulukça takibine devam edilerek yeniden inşa süreci desteklenmektedir.

Öğretide önleyici sorumluluk, reaksiyon sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu olarak bilinen ve koruma sorumluluğu çatısı altında yer alan bu kavramların karşısında onların tesisini garanti edecek kurumlar yer almaktadır. Bu bağlamda önleyici sorumluluğun karşısında devletlerin kendilerinin yanı sıra BM Genel Kurulu ve İnsan Hakları Konseyi bulunmakta, reaksiyon sorumluluğu BM Güvenlik Konseyi'nin primer görevi olarak görülmekte ve yeniden inşa sürecinde ise Uluslararası Adalet Divanı ile BM Barışı Konsolide Etme Komisyonu görevli organlar olarak görülmektedir.¹⁵

¹⁴“The Responsibility To Protect”, s.32.

¹⁵ARSAVA, ”Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s.113

Birleşmiş Milletler'in günümüze dek koruma sorumluluğu kapsamında yaptığı uygulamalara bakıldığında esas olan amacın her zaman sivilleri korumak olduğu söylenebilir.¹⁶ Koruma sorumluluğunun dışında uluslararası hukukta benzer kurumlar olarak görülen insani müdahale ve sivillerin korunması kavramları da aslında koruma sorumluluğunu farklı görünüşleri ve belki alt başlıklarıdır. Koruma sorumluluğu uluslararası hukukta henüz oluşmakta olan bir norm olduğundan içeriğinin belirginleşmesi de BM'nin uygulamaları ve yapılan akademik çalışmalarla mümkün olacaktır. Bu bağlamda yüksek hiyerarşili grubun raporuyla birlikte ICISS'in 2001 tarihli raporu önem arz etmektedir. Pratik anlamda ise yakın tarihte Bosna'da, Rwanda'da, Kosova'da, Sudan'da yaşanan olaylara BM'nin müdahalesi koruma sorumluluğunun örnek uygulamalarını bize göstermekte de ve ne yazık ki BM'nin koruma sorumluluğu bakımından istikrarlı ve başarılı olmadığını gözler önüne sermektedir. Bosna'da Srebrenitsa'da, Ruanda'da hutu-tutsi ayrılığının çıkardığı çatışmalarda binlerce insanın barış güçlerinin gözetiminin varlığında palalarla katledildiğini, Sudan'da Darfur'da öldürülen insanların sorumlusu Ömer El-Beşir'in, hakkında verilmiş karara rağmen hala tutuklanamamış olması BM'nin etkinliğinin zayıf kaldığını maalesef ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada devletlerin BM ile işbirliği yapması büyük önem arz etmektedir. BM statüsü m.43 gereği devletler BMGK'nın çağrısı ve anlaşmalar uyarınca uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunmak amacıyla her türlü

¹⁶“...peace operations are increasingly tasked with and judged upon civilian protection. Indeed, some argue that the legitimacy of the peace keeping paradigm rests upon its ability to provide effective civilian protection...”BELLAMY, HUNT, s.20.

yardımları ve kolaylığı yapmakla yükümlüdürler. Lakin her ne kadar yükümlülük BM statüsü ile garanti altına alınmış olsa da bu yükümlülüğün karşısında kesin ve belirli bir müeyyide yer almadığı için etkinliği zayıf kalmaktadır. Arsava, bu hususta uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal eden devletlere yaptırım uygulanabileceğini belirtmekle birlikte, koruma sorumluluğunun henüz oluşmakta olan bir norm olması ve bu sebeple de devletler hukuku bağlamında bağlayıcı nitelik taşımasından ötürü zayıf kaldığı görüşündedir.¹⁷

A. Uluslararası Koruma Sorumluluğu Kapsamında Libya Müdahalesi

Muammer Kaddafi'nin kendisi dışında bir otorite tanımadan, siyasi partileri yasaklayarak, baskı altında ve diktatörce uzunca bir süre yönettiği Libya'da, 2011 yılında ayaklanmaların başlaması ve rejim karşıtı grupların silahlı direnişlerinin ülkede yayılması sonucu iç savaş baş göstermiş ve Kaddafi'nin yönetimde kalma yönündeki tavrıyla söz konusu savaş giderek şiddetlenerek silahlı çatışmaların oldukça geniş bir alana yayılmasına sebebiyet vermiştir. Ülkedeki barış ve güvenlik ortamının yok olması sonucunu doğuran bu hadiselerle karşı şiddetli sindirme yöntemleri izleyen Kaddafi, aynı zamanda medyadaki söylemlerinde muhalif görüşteki halkın şeytana hizmet ettiğini ve kendisini destekleyen herkesin bu hamam böcekleri ile savaşması

¹⁷ARSAVA, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s.112.

gerektiğini belirtmiştir.¹⁸ Kaddafi'nin kendi halkına bakışını açıkça yansıtan bu söylemleri doğrultusunda, rejimin uluslararası koruma sorumluluğunun öncelikli gereği olan devletlerin kendi insanlarını koruma ve gözetme yükümlülüğünden çok uzakta durduğu anlaşılmıştır. BMGK, Kaddafi rejiminin bu tavrına dayanarak Libya'daki mevcut yönetimin uluslararası koruma sorumluluğu gereği kendi insanlarını koruma yükümlülüğünü yerine getirmediğini ve dolayısıyla müdahale edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁹

Şubat 2011'de nihayet patlak veren olaylardan on gün sonra, BM daha önce kendisinden görülmemiş bir hızda hareket ederek, olayları kınamış ve 1970 sayılı çözüm önerisini yayınlamaya Libya'ya işlenen suçların insanlığa karşı suç niteliğinde olduğunu²⁰ ve dolayısıyla ülkeye yaptırımlar uygulanacağını duyurmuştur. Bu öneri ile getirilen yaptırımlar askeri bir müdahale içermemekle birlikte diplomatik ve ekonomik yaptırımlardan oluşsa da Kaddafi rejiminin geri adım atması bakımından etkili olmamıştır. Hemen ardından 1973 sayılı ikinci çözüm önerisini yayınlamaya uluslararası koruma sorumluluğu kapsamında Libya'ya askeri müdahale yapılması için NATO'yu yetkilendiren BMGK, işlenen insanlığa karşı suçların

¹⁸“Libya Protests: Defiant Gaddafi Refuses to Quit”,(çevrimiçi), <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12544624>, E.T.13.06.2017.

¹⁹ZİFCAK, Spencer, “The responsibility to Protect After Libya and Syria”, (çevrimiçi), <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/meljil13&div=5&id=&page=>, E.T. 12.06.2017, s.61.

²⁰HALATÇI ULUSOY, Ülkü, “Suriye ve Libya Özelinde Koruma Sorumluluğu”, TAAD, S.14, Temmuz 2013, s.279.

sorumlularının UCM’de yargılanacağını,²¹ülkedeki durumun askeri müdahale gerektirdiğini, bu kararla uygulanacak askeri yaptırımların tamamen sivilleri korumayı amaçladığını ve NATO’nun da yetkisinin tamamen sivilleri korumaya özgülenererek bununla sınırlandırıldığını belirtmiştir. Kararın ardından Libya’ya giren NATO güçlerinin ülkeye müdahalesi sonrasında Kaddafi’nin diktatörlüğüne son verilmiş, Bingazi’de kurulan ulusal geçiş konseyi ülkeyi temsil etmeye başlamıştır.

Libya’yakoruma sorumluluğu kapsamında askeri müdahalede bulunulması görüşmelerinde Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin gerek karar sırasında ve gerek sonrasında çeşitli çekinceleri ve eleştirileri olmuştur. Koruma sorumluluğu ile ilgili 2005 yılında yapılan dünya zirvesinde tarafsız ülkeler, bu normun batılı devletlerce, batılı olmayan devletlere karşı yürütülen askeri müdahaleleri meşrulaştırmak için kullanılan bir araç olduğunu dile getirmişlerdir.²² Bunun yanı sıra BMGK’nın sürekli üyeleri olan Çin ve Rusya da uluslararası topluluk tarafından Libya’nın bütünlüğüne, egemenliğine ve bağımsızlığına saygı gösterilmesi gerektiği, Libya’da gerçekleşen NATO müdahalesinin 1973 resolusyonu ile NATO’ya verilen yetkiyi aştığı, hiçbir ülkenin resolusyonun içeriğini keyfi şekilde yorumlayamayacağı yönünde beyanatta bulunmuşlardır.²³ Rusya ve Çin, bu argümanlara

²¹HALATÇI ULUSOY, s.280.

²²NURUZZAMAN, Muhammed, ”The Responsibility to Protect Doctrine Revived in Libya Buried in Syria”, (Çevrimiçi), www.papers.ssrn.com, E.T.13.06.2017, s.60.

²³ BM S/PV 6528 sayılı raporu, s.10.

dayanarak Libya’da bir askeri müdahale gerçekleştirilmesine şüpheli yaklaşırken, diğer taraftan bölgesel bir çözümün daha doğru ve etkili olacağı düşüncesiyle Arap Birliği’nin Libya’nın üyeliğini askıya alarak uyguladığı yaptırımları desteklemişlerdir. Ne var ki, daha sonra Arap Birliği de BM’ye Libya için insani müdahale çağrısında bulunmuştur.²⁴

Uluslararası Koruma Sorumluluğu, henüz oluşmakta olan bir norm olması ve kapsamının belirginleşmemiş olması, bu normun devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda güç kullanma arzularına alet edilmesine sebebiyet verebileceğinden, askeri müdahaleye karar verilmesi, öğretide de önemli koşullara bağlanmış ve ancak son çare olması halinde askeri müdahalenin mümkün olacağı kabul edilmiştir. ICISS raporunda da müdahalenin son çare olması gerektiği ve ancak sivilleri koruma amacıyla sınırlı olduğu ve hatta bu müdahalenin yapılması aşamasının “müdahale hakkı” olarak yorumlanmaması gerektiği dile getirilmiştir.²⁵ Zira bu bir hak değil, zaruret haline ortaya çıkan bir yükümlülük niteliğindedir. Rusya ve Çin’in NATO’nun 1973 resolusyonu ile kendisine verilen yetkiyi aştığı gündeme getirildikten sonra ilgili resolusyonun lafzı gözden geçirilmiş ve resolusyonda yer alan ifadelerde yalnızca ve yalnızca sivilleri korumak amacının vurgulandığı, rejim değişikliğine varacak bir yetkilendirmenin kesinlikle yapılmadığı öğretide ifade edilmiştir.²⁶

²⁴CRONOGUE,s.142.

²⁵“The Responsibility To Protect”, s.11.

²⁶ARSAVA, “Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale”,s.93.

Libya Müdahalesine Getirilen Eleştiriler ve Yeniden İnşa Süreci

Libya'daki müdahaleye yönelik birçok eleştiri, akademik ve siyasi çevrelerde oldukça geniş yankı bulmuştur. NATO güçlerinin ülkeye girdikten sonra sivilleri korumanın yanı sıra muhalif NTC grubuna askeri destek sağladığı – ki 1970 resolusyonunda Libya'daki tüm gruplar bakımından silah ambargosu uygulanacağı kararlaştırılmıştır²⁷- ve bu yolla muhalif grupları devlete karşı güçlendirerek rejimin düşmesine sebep olduğu, her ne kadar sivilleri korumak temel amaç edinilmişse de HRW, Amnesty International, BBC ve NY Times'tan elde edilen verilerde Libya'daki NATO müdahalelerinde iki-üç bin civarında sivilin yaşamını yitirdiğinin raporlandığı bilgisi²⁸ eleştiriler arasında yer almıştır. NATO ayrıca sivil kayıplarını engelleme amacının dışına çıkmak ve muhaliflere destek vererek rejimi devirmekle suçlanmıştır. Bu eleştiriler karşısında ise bölgedeki muhaliflerin üniforma giymemesi dolayısıyla sivillerden ayırt edilmesinin çok zor olması ve istihbarat sisteminin de zayıflığı sebebiyle muhaliflerin desteklenmesinin mecburi olduğunu öne sürmüştür.²⁹ Bunun yanı sıra NATO müdahaleleri sırasında pek çok sivilin hayatını kaybetmesi hususunda ise müdahale yapılmasa idi çok daha fazla insanın hayatını kaybetmesinin muhtemel olduğu, BM'nin

²⁷ NURUZZAMAN, s.64

²⁸ NURUZZAMAN, s.64

²⁹ CRONOGUE, s.145.

hareketsizliğinin Ruanda'da 800.000 kişinin, Srebrenitsa'da 7.000 kişinin ölümüne, Suriye'de ise halen can kayıplarının devamına sebebiyet verdiği belirtilmiştir.³⁰

Libya'daki olayların öncesinde Sudan'da vuku bulan çok daha ağır olaylar sonucu işlenen insanlığa karşı suçlar karşısında BM'nin herhangi bir girişimde bulunmamasına karşın, Libya'da daha acil bir durum varmişasına –kimi çevrelerce son çare ilkesine uyulmaksızın- bu denli hızlı karar verilmesi eleştirilmiştir.³¹ Sudan'da olduğu gibi, Yemen vakiasında da BM oldukça yavaş hareket etmişken, Libya'da BMGK'nın karar vermesi yalnızca bir ay srmştir.³²

NATO müdahalesi, Kaddafi'nin öldürülmesi ve Ulusal Geçiş Konseyi'nin ülke yönetimini ele aldığını ilan etmesi sonrası Libya'da yeniden inşa süreci aşamasına geçilmiştir. Bu süreçte BMGK her iki resolusyon hakkında değişiklikler yapan 2009 sayılı kararı yayınlamış ve bu kararda silah ambargosu ve uçuşa yasak bölgenin muhafaza edilmesi ve bölgenin yeniden inşasına destek vermek amacıyla BM Destek Misyonu'nun (UNMISL) kurulmasına karar verilmiştir.³³

Her ne kadar yeniden inşa sürecinin tamamlanması için BM tarafından bir destek komisyonu kurulmuş olsa da, Libya'ya yapılan askeri müdahalenin maruz kaldığı eleştiriler yeniden inşa sürecinde

³⁰ CRONOGUE,s.127.

³¹ARSAVA, “Libya rneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale”, s.91.

³² BMGK 15 Mart 2011'de başlayan olaylara dair askeri müdahale kararını içeren 1973 sayılı resolusyonunu 17 Mart 2011'de yayınlamıştır. Kronoloji için bkz. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/kronoloji-libya-devrimi> (E.T. 14.06.2017)

³³ Dış İşleri Bk. Basın Açıklaması No:210, 19.09.2011.

izlenen politikalara da yansımıştır. NATO ve muhaliflerin işbirliği neticesinde sonlanan Kaddafi rejimi, yerine Libya Ulusal Konseyi'ne bırakmış ve NATO'nun ülkeyi terk etmiştir. Bu evrede rejim güçlerinin işlediği insanlığa karşı suçlar uluslararası topluluk tarafından soruşturulmaktayken, NATO'nun operasyonlarının sebebiyet verdiği sivil kayıplarının soruşturulmadığı, daha da ileri gidilerek, NATO operasyonunun tamamen rejim değişikliği amacını güttüğü ve bu sebeple Libya'da koruma sorumluluğunun uygulanmasında yaşanan tutarsızlıkların da bu doktrinin tarafsız ve barışçıl olma özelliğini öldürdüğü eleştirisi yapılmıştır.³⁴

Libya'da patlak veren olaylar sonrası Türkiye tarafından yapılan ilk hamle, oradaki vatandaşların Türkiye'ye getirilmesi şeklinde olmuştur. Güvenli bir şekilde tahliye işlemlerinin tamamlanmasından sonra Türkiye, BAE ile birlikte Libya'ya insani yardım malzemeleri göndermek yoluyla sivillere yardım sağlamıştır. Türkiye, müdahale ile güdülecek temel amacın sivil halka yönelik şiddetin önlenmesi ve sivil can kayıplarının durdurulması olması gerektiğini, her iki resolüsyonun da bu çizgide kaldığını ve bunların uygulanmasının da ancak Libya halkının barış, huzur ve güvenliğini sağlayacak şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir.³⁵ Müdahale sonrası süreçte Türkiye ayrıca Libya Ulusal Geçiş Konseyi'ne desteğini de bildirmiş³⁶ ve karşılıklı diplomatik ziyaretlerde bulunulmuştur. Yeniden inşa sürecinde

³⁴NURUZZAMAN, s.66.

³⁵ Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması No:77, 19.03.2011.

³⁶ Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması No:210, 19.09.2011.

BMGK'nın 2009 numaralı kararı hakkında yapılan açıklamada ise Libya'nın toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğine vurgu yapılarak, BMGK'nın ilgili resolusyonlarının desteklendiği, sebepleri ortadan kalktığında uygulanan yaptırımların da tamamen ortadan kaldırılması gerekeceği ve Libya için oluşturulan BM Destek Komisyonu'na (UNMISL) da destek verileceği belirtilmiştir.

B. Uluslararası Koruma Sorumluluğu Kapsamında Suriye'nin Durumu

Arap baharının başlamasının ardından Orta Doğu'daki baskıcı yönetimlerin egemenliğinde yaşayan halkların birer birer ayaklanması genel olarak bölgedeki devletlerde aynı kaderi yaşama endişesi uyandırmıştır. Aynı şekilde Arap Baharı sonrası Suriye'de de rejim karşıtı eylemler baş göstermiş ve sonrasında giderek tırmanan şiddet olayları sonucu durum bir iç savaşa dönüşmüştür. Milyonlarca insan göç etmek durumunda kalmış, bir o kadarı da rejimin saldırıları sonucu hayatını kaybetmiştir.

Suriye'de 2011 yılının Mart ayında başlayan olaylar günümüze kadar devam etmiş, ülkedeki iç savaş sebebiyle insanlar göç etmek durumunda kalmış dünya genelinde sığınmacılar büyük bir tartışma konusu olmuşlardır. Devlet başkanı Esed, 48 yıl süren olağanüstü hal rejimini kaldırmaya söz vermiş olsa da, bu rejimin içinde sivil protestocuları bastırmaktan ve muhalif görüşteki kimseleri

tutuklamaktan başka bir şey yapmamıştır. ³⁷Vuku bulan olaylar sonucu Orta Doğu'da sınır komşusu olan ülkeler etkilenmiş, ayrıca Suriye'den kaçan sığınmacıların sayısının giderek artması da bölgede sığınmacıları kabul eden devletler bakımından problemler doğurmuştur. Özellikle DAEŞ ve El-Kaide gibi terör örgütlerinin varlığında Suriyeli sığınmacıların bölgede yer değiştirmesi, hem bu kimselerin hayatlarını tehlikeye atmış hem de bölgedeki terör örgütlerinin faaliyetlerinden ötürü barış ve güvenliğe ciddi tehlike oluşturmuştur.

Esed rejiminin egemenliği altındaki insanlara karşı rejim tarafından işlenen suçların insanlığa karşı suç niteliği taşıdığı BM'nin ve uluslararası camianın malumudur.³⁸Fakat güç kullanımını meşru hale getirmesi sebebiyle dikkatle karar verilmesi gereken koruma sorumluluğu normunun uygulanması, BMGK üyesi devletlerin inisiyatifinde olduğundan, bu norm kapsamında askeri bir müdahalenin yapılıp yapılamaması da Güvenlik Konseyi üyesi devletlerin çıkarları doğrultusunda kullandıkları oylarına bağlıdır. Dolayısıyla bu durum BM'nin bu hususta vereceği kararı da siyasi nitelikli kılmaktadır.³⁹

Suriye'deki olaylarla ilgili olarak ilk harekete geçen gruplardan olan Arap Birliği, olayların devamı üzerine Suriye'nin üyeliğini askıya almış ve ülkeye bölgesel yaptırımlar uygulamıştır. Bunun yanı sıra

³⁷ADAMS, Simon, "Failure to Protect; Syria and the UN Security Council", Global CentreforResponsibilitytoProtect, OccasionalPaper Series, N.5,Mart2015, s.6.

³⁸ HALATÇI ULUSOY, s.287.

³⁹ "... güvenlik konseyi siyasi kriterlere ve üyelerinin çıkarlarına göre hareket eden siyasi bir kuruldur." - ARSAVA, "Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale", s.92.

Arap Birliği ve AB'nin de içinde bulunduğu pek çok lke Suriye'deki durumdan ötürü rejimi açıkça kınamış ve yaklaşık 49 lke Suriye rejimine yönelik tek taraflı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.⁴⁰ Ekim 2011'de BMGK gündemine gelen Suriye konusunda koruma sorumluluğu kapsamında askeri müdahalede bulunulması hususu değerlendirilmişse de üyelerin vetosu sonucu bu girişim başarısız olmuş, Suriye Devleti'nin kendi insanlarını koruması bakımından yükümlülüğüne vurgu yapılmıştır.⁴¹ Ayrıca BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından bağımsız bir araştırma komisyonu kurularak Suriye'de vuku bulan insan hakları ihlallerinin araştırılarak raporlanması amaçlanmıştır. Bu komisyon 2014 sonuna kadar 9 adet rapor yayınlayarak Suriye'de insanlığa karşı suçlar işlendiğini doğrulamıştır.⁴²

Bu uygulamalar sonrası 2012 yılı başında BM gündemine taşınan Suriye konusuyla ilgili olarak 27 Mart 2012'de Kofi Annan'ın hazırladığı zme yönelik altı maddelik anlaşma metni onaylanmış ve Esed ile bu planın uygulanması için olumlu görüşmeler yapılmıştır. Annan Planı'nın içeriğinde ateşkes yapılması, şehirlerdeki rejim güçleri ve tanklarının çekilmesi, siyasi tutukluların serbest bırakılması, gazeteciler için hareket özgürlüğünün sağlanması, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlüğü, abluka altındaki Suriye halkına yardım

⁴⁰ADAMS, s.11.

⁴¹ARSAVA, "Libya rneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale", s.95.

⁴²ADAMS, s.8.

yapılması ve Suriyeliler ile politik müzakerelerin yapılması hususları bu altı maddelik planın içerisinde yer almıştır.⁴³

Her ne kadar Annan planı konusunda Esed tarafından plana uyulacağı yönünde olumlu bir beyanda bulunulmuş olsa da, planın uygulanması başarısız olmuş, rejim söz konusu altı maddelik plana uymamış ve ayrıca bölgede yer alan birçok başka silahlı gruptan ötürü de ateşkes amacına ulaşamamıştır. Daha sonra 2012 yılı içerisinde Suriye'ye koruma sorumluluğunun üçüncü aşaması kapsamında askeri müdahalede bulunulması BMGK'nın gündemine taşınmış, fakat Rusya ve Çin'in vetosu sonucunda Suriye'de işlenen suçların soruşturulması engellenmiştir. Bu aşamada Rusya ve Çin'in tavrında Libya örneğinin etkisi olduğu açıktır.⁴⁴ Bu iki devlet, Libya'da BM'nin verdiği yetki sonucu gerçekleşen NATO müdahalesinin sivilleri koruma amacından saparak rejim değişikliğine varan bir operasyon haline geldiği, bundan ötürü devletlerin egemenliği ve müdahale etmeme ilkesine aykırı davranıldığı yönünde beyanatta bulunmuş ve birtakım devletlerin çıkarları doğrultusunda aynı senaryonun Suriye'de tekrar yaşanması ihtimalinden ötürü çekincelerini belirterek askeri müdahale önerisini veto etmişlerdir.⁴⁵ Öğretide bir görüşe göre Rusya ve Çin'in vetosu her ne kadar Libya'da koruma sorumluluğu uygulanırken yapılan yetki aşımı gibi görünse de, asıl sebep BMGK'nın sürekli üyesi konumundaki 5 devlet arasındaki siyasi bloklaşmadır. Çin ve Rusya bir

⁴³ADAMS, s.12.

⁴⁴CRONOGUE, s.128.

⁴⁵ZİFCAK ,s.87.

bloğun başını çekerken, ABD, İngiltere ve Fransa diğerinin başını çekmekte ve bu iki blok da politik olarak birbirlerinin karşısında durmaktadır.⁴⁶

Suriye’de işlenen insanlığa karşı suçların soruşturulması önerisinin BM’de reddedilmesi sonrası koruma sorumluluğunun üçüncü aşaması olan askeri müdahale’nin yapılamaması bugün Suriye’de halen sivil kayıplarının devamına sebebiyet vermektedir. Rejim, medyadan ve BM raporlarından da takip edilebileceği üzere, BM’nin başarısızlığı sonrasında uyguladığı şiddeti artırmış ve buna bağlı olarak da bölgedeki ölüm oranı oldukça artmıştır.⁴⁷

BMGK’nın, sürekli iki üyenin vetosu sebebiyle bloke olması, dünyayı yapılan mezalime seyirci konumuna getirmiştir. Her ne kadar BMGK’nın Genel Kurul’u olağanüstü toplantıya çağırması sonrası BMGK üyesi 15 devletin 9’unun oyu vetoya rağmen harekete geçmeyi mümkün kılrsa da, bu yöntem sürekli üyelerin veto hakkını ortadan kaldıracığı için sürekli üyeler böyle bir yöntemle başvurmamayı tercih etmektedir.⁴⁸ Diğer bir ifade ile Rusya ve Çin’in vetosuna rağmen Suriye’ye müdahale edilmesi mümkün iken, sürekli üye olan diğer üç ülke ABD, İngiltere ve Fransa, veto haklarının kaybolmaması için Suriye’de binlerce sivilin hayatını kaybetmesine göz yummaktadır.

BMGK’nın hareketsizliğine rağmen koruma sorumluluğu kapsamında bölgeye askeri müdahale yapılabileceğini savunan görüşe

⁴⁶ADAMS, s.20.

⁴⁷ADAMS, s.5.

⁴⁸HALATÇI ULUSOY, s.289.

göre ise, BM'nin bloke olması halinde, onun onay ve kararı olmaksızın koruma sorumluluğuna başvurmayı gerektiren suçların işlendiği bölgelerde askeri müdahale yapılabilmesinin bazı şartları bulunmaktadır. Bu şartlara göre prima facie bir dava oluşturulmalı ve bu davada kullanılacak deliller BM gibi tarafsız örgütlerce nötr şekilde yapılan gözlemler sonucu toplanmış olmalıdır. Sonrasında askeri müdahalenin son çare olması ilkesine uyularak tüm barışçıl yollar tüketilmelidir. Söz konusu aşamada BMGK da bloke olduğu için müdahale edemez konuma gelmiş olmalıdır. Müdahalenin başlamasını takip eden süreçte ise güç kullanımının minimum düzeyde tutularak yalnızca sivilleri koruma amacına hizmet edilmesi ve müdahalenin, o ülkedeki sivilleri temsil eden güvenilir muhalif bir kanattan gelen talep doğrultusunda yapılması gerekmektedir.⁴⁹

Suriye, Türkiye'ye sınır komşusu olması sebebiyle ülkeyi yakından ilgilendirmekte ve Türkiye bölgede insani politikalar izlenerek barışın tesis edilmesi için oldukça fazla inisiyatif almaktadır. Öncelikli olarak sivil yaşamlarının korunması düsturuyla Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmış ve bugün geçici koruma statüsü kapsamında 4 milyon Suriye vatandaşının güvenliği ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta, uyguladığı entegrasyon politikaları ile sığınmacıların sosyal alana katılımını sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye diplomatik alandaki aktiviteleri ile de Suriye meselesinin çözümüne

⁴⁹WILLIAMS, Paul R.,ULBRICK, J. Trevor, WORBOYS, Jonathan, "Preventing massatro city crimes: The responsibility to protect and the Syria crisis", Case Western Reserve Journal of International Law, S.45, C.1&2, 2012, s.490-491.

destek vermiş, Uluslararası Suriye Destek Grubu'nda yer almış, Cenevre'de BM'nin ev sahipliğinde 2012'de başlayan barış görüşmelerinin tamamına katılarak süreci yakından takip etmiştir. 2012 sonrasında 2014'te bir ve 2016'da iki adet olmak üzere yapılan toplam dört adet toplantıda, Suriye'de bir geçiş hükümeti tesis edilmesi ve ateşkes ilan edilmesi hususları müzakere edilmiş ve BMGK'nın 19.2.2015 tarihli kararı bu hususlarda uzlaşma sağlanmıştır. Bakanlığın uzlaşma sonrasında yaptığı basın açıklamasında Türkiye'nin geçiş hükümeti kurulması kararını desteklediği lakin Esed'in tüm yetkilerini bu geçiş hükümetine devrederek diğer tüm eli kanlı unsurlarla birlikte yönetimden çekilmesi ve yerini halkın iradesine bırakması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁰Ateşkese ilişkin Cumhurbaşkanlığı sözcüsü tarafından yapılan açıklamada ise Türkiye'nin uçuşa yasaklı bölge ve siviller için güvenli bölge oluşturulması yönünde ısrar edeceği belirtilmiş, Suriye'de yaşanan olayları sadece bölgenin yahut Türkiye'nin değil tüm dünyanın meselesi olduğu ve bu hususta işbirliği yapılması gerektiği vurgulanmıştır.⁵¹

Esed rejimi ile muhalifler arasında uzlaşmaya varılması hususunda garantör devlet durumunda olan Türkiye ve Rusya, Astana zirveleri öncesinde Aralık 2016'da Suriye'de rejim güçleri ve muhalifler arasında ateşkes yapılmasını öngören bir mutabakat üzerinde anlaşmış ve BMGK'nın terör örgütü olarak kabul ettiği gruplar

⁵⁰ Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması No:312, 19.12.2015.

⁵¹Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın'ın Basın Toplantısında Yaptığı Açıklama, için bkz. <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/32829/cumhurbaskanligi-sozcusu-buyukelci-ibrahim-kalinin-basin-toplantisinde-yaptigi-aciklama.html>

mutabakatın dışında bırakılmıştır. Anlaşma ile ilgili basın açıklaması yapan Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin bölgedeki kalıcı ateşkesi desteklediğini, bunun için mutabakatın büyük önem arz ettiğini, Suriye'nin geleceğine herkesin somut katkı yapması gerektiğini ve bu hususta G-5 ülkelerinin sürece destek vermesinin olumlu etki yapacağını, mutabakat ve sonrasında yapılacak olan Astana görüşmelerinin de BMGK kararlarıyla desteklenmesinin uygulanabilirlik ve yaptırım gücü bakımından elzem olduğunu belirtmiştir.⁵²Bakanın açıklaması, Türkiye'nin BMGK'nın desteği hususunda ısrar ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu hususta yakın zamanda icra edilen Atlantik Konseyi Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Erdoğan, yaptığı açılış konuşmasında Suriye meselesine değinerek; *“BM Güvenlik Konseyi ve AB'nin itibarı, birkaç ülkenin çıkar hesabına kurban ediliyor. (...) Esed rejiminin kendi halkını pervasızca katletmesi geçmişte işlediği suçların da yanına kar kalması değil midir? Katil Esed devlet terörü estirmektedir. Bu bizim insani sorumluluğumuzu ortadan kaldırmıyor. (...) Eğer güvenli bölge kurulmuş olsaydı Suriyeli ülkesini terk etmeyecekti. Oralarda konutlar inşa edip, yeni şehirler kuracaktık.”* şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.⁵³

Rusya ile yapılan mutabakatı takip eden süreçte 2017 yılı başında Kırgızistan'ın başkenti Astana'da yapılan görüşmelerde,

⁵²Mevlüt Çavuşoğlu'nun 30.12.2016 tarihli basın açıklaması için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=zS6nfDP_Zzw

⁵³ Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 28.04.2017 tarihli Atlantik Konseyi Zirvesi Açılış Konuşması için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=knjPvIYYIXQ>

Türkiye ve Rusya öncülüğünde rejim ve muhaliflerin bir araya gelmesi sağlanmış ve ateşkes ilan edilmesinin yanı sıra kalıcı siyasi çözüm üretmek amacıyla uzlaşa sağlanmaya çalışılmıştır. Astana görüşmeleri sonrası Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş yaptığı açıklamalarda; *“Türkiye, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmiştir. Süreçten umutlu olduğumuzu söylemek isteriz. İlk kez savaşan taraflar altı yılın ardından bir araya geldi. Rusya, İran ve ABD'nin sürece olumlu katkılar vermesini bekliyoruz.”* şeklinde beyanda bulunmuştur.⁵⁴

Diplomatik girişimlerin yanı sıra, ayrıca kendi sınır güvenliğini sağlamak için önlemler alan Türkiye, Özgür Suriye Ordusu aracılığıyla Fırat Kalkanı Harekâtı adı verilen operasyonları gerçekleştirerek sınırda Suriye'deki iç savaştan faydalanarak yayılma gösterenterör gruplarına karşı savunma hattı oluşturmuş, böylece sınırda bulunan sivillerin de güvenliğini sağlamıştır.

Sonuç

Uluslararası Koruma Sorumluluğu doktrini çok fazla eleştiriye maruz kalsa da, günümüzde gelişen ve değişen bir norm olarak varlığı sürdürmektedir. Uygulamaya geçmesi bakımından karar verme tekeli elinde bulunduran BMGK'yı oluşturan sürekli üye devletlerin bu kararda belirleyici etkiye sahip olması, BM'nin gücünü bu devletlerin politikaları ile sınırlamaktadır. Buna bağlı olarak da söz konusu sürekli üyelerin politik çıkarlarının BM'nin kararlarına yansıdığı açıkça

⁵⁴ “Astana zirvesinde gerilim yükseldi” başlıklı haber metni için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-astana-dan-gelecek-haber-dunya-2383225/>

görülmekte, insan haklarının korunması, barış ve güvenliğin tekrar inşası süreçleri de bu devletlerin politikalarıyla uyumlu olduğu kadar mümkün olmaktadır. Libya’da yapılan askeri müdahalenin hızı, kararlılığı ve elde edilen sonuç tüm uluslararası topluluğu şaşırtırken, çok daha ağır suçların işlendiği Yemen, Sudan ve Suriye’de BM’nin neden harekete geçemediği sorusunun cevabını da sürekli üye olan devletlerin uluslararası politikalarında aramak yanlış olmayacaktır.

Libya’daki uygulaması uluslararası alanda pek çok eleştiriye maruz kalan koruma sorumluluğu doktrininin Suriye bakımından uygulama alanı bulamaması ve BM’nin de inisiyatif alamayarak bu hususta etkisiz kalması oldukça olumsuz bir etki yaratmıştır. Koruma sorumluluğu normunun asıl amacı olan sivilleri korumak ve barışı tesis etmek misyonlarına en çok ihtiyaç duyulan coğrafyalardan biri olan Suriye’de, zamanında ve kararlı bir müdahale ile koruma sağlanamaması bu normun itibarını ve işlevselliğini zedelemiş, güçlü devletlerin politik çıkarlarının söz konusu olduğu hallerde sivil kayıplarının görmezden gelindiği açıkça anlaşılmıştır. Suriye’de vuku bulan iç savaş rejim güçlerinin ülkede yarattığı yıkım eşliğinde devam etmekte, uluslararası anlaşmalarla tüm ülkeler için yasaklanmış olmasına rağmen sivillere karşı kimyasal silahlar kullanılmaktadır. Rejim, milyonlarca insanın göç etmesine, yüz binlercesinin ölmesine ve yaralanmasına yol açan insanlığa karşı suçları işlemeye devam etmektedir.

Rusya ve Çin karşısında ABD, İngiltere ve Fransa bloğu arasındaki güç mücadelesinin yanı sıra, Libya örneği sebebiyle BM gündeminde görüşülen ve müdahaleyi gerekli gören çözüm önerileri, Rusya ve Çin tarafından iki kez veto edildikten sonra BM bloke olmuş ve Suriye konusunda çözümsüz kalınmıştır. Bu durum, Suriye'ye başka yollardan müdahale yapılmasının mümkünatını mercek altına almışsa da, olayların başlangıcından günümüze kadar, bölgesel ve tek taraflı yaptırımlar haricinde yapılan barış görüşmeleri de elle tutulur hiçbir sonuç vermemiştir. Bilakis, Suriye'de şiddet tırmanmasına bağlı olarak ölümler artmış, bugün rejim güçlerince sivillere karşı kimyasal silahlar dâhil kullanılmaktadır.

Günümüzde Suriye'de insanlığa karşı uçların işlendiğine yönelik hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Bölgede bulunan illegal silah grupların da etkisiyle Suriye'deki durumun sınır ülkelerinin tümü bakımından aynı güvenlik tehdidini oluşturduğu anlaşılmakta ve Türkiye'nin ısrarlı taleplerine rağmen güvenli bölge oluşturulmadığı için savaştan ötürü göç etmek durumunda kalan milyonlarca Suriye vatandaşının yarattığı hareketlilik de sosyolojik açıdan ciddi problemler doğurmakta, Dünya'da ırkçı politikaların artmasına sebep olmaktadır. Uluslararası barış ve güvenliği açıkça tehdit eden bu olayların vuku bulduğu Suriye'de kendi insanlarını katletmeye kasıtlı olarak devam eden rejimin koruma sorumluluğu normu gereği öncelikli yükümlülüğü olan kendi insanlarını koruma ve gözetme yoluna gitmediği açıkça anlaşılmaktadır. Normun ikinci aşaması olan diğer devletlerin barışın yeniden tesisine yönelik destek çalışmaları da Suriye'de olumlu sonuç

vermemiş, ülkeler ve bölgesel gruplar ancak tek taraflı olarak yaptırımlar uygulamışlardır. Fakat ne yazık ki barışçıl yollardan yapılan hiçbir girişim olumlu sonuçlanmamıştır ve son çare olarak BMGK kararıyla yapılması gereken askeri müdahale için tüm şartlar oluşmuştur. Fakat buna rağmen devletler politik güç mücadelelerine kapılarak sivillerin ölmesine tüm dünyayı seyirci bırakmıştır.

BMGK'nın kararında belirleyici olan devletlerin insanlığın temel değerlerinden bağımsız reel politikaları sonucu uluslararası topluluğun hareketsiz kalması karşısında giderek daha da kötüleşen Suriye'deki durum, BM'nin etkisizliğinin yanı sıra koruma sorumluluğu doktrininin de Suriye'de adeta sonunun geldiğini gözler önüne sermiştir.

Kaynakça

- **“A MoreSecure World”**, UN Report of theSecretaryGeneral’s High Level Panel on Threats, ChallengesandChange, 2004.
- ADAMS, Simon, “FailuretoProtect; Syriaandthe UN Security Council”, **Global CentreforResponsibilitytoProtect, OccasionalPaper Series**, N.5, Mart2015.
- ANNAN, Kofi, “TwoConcepts of StateSovereignty”, **TheEconomist**, 18 Eylül 1999.
- ARSAVA, Füsün, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.15, C.1, 2011, s.101-124.

- ARSAVA, Fusun, “Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale”, **TAAD**, S.12,Ocak 2013.
- “Astana zirvesinde gerilim yükseldi” başlıklı haber, (çevrimiçi),<http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-astana-dan-gelecek-haber-dunya-2383225/> , E.T. **12.06.2017**.
- BARKIN, Samuel J., “TheEvolution of Constitution of theSovereigntyandtheEmergence of Human RightsNorms”, **Milienium-Journal of International Studies**, S.27, C.2, 1998, s.229-252.
- BELLAMY, Alex/HUNT, Charles, **"MainstreamingtheResponsibilitytoProtect in Peacekeeping Operations"** Asia-Pacific Center fortheResponsibilitytoProtect, Mart 2010.
- BM S/PV 6528 Sayılı Raporu.
- CRONOGUE, Graham, “ResponsibilitytoProtect: SyriaTheLaw, Politics, andFuture of HumanitarianIntervention Post-Libya”, **Journal of International Humanitarian Legal Studies**,S.3, C.1, 2012, s124-159.
- Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın’ın Basın Toplantısında Yaptığı Açıklama, (çevrimiçi), <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi-sozculugunden/1695/32829/cumhurbaskanligi-sozcusu-buyukelci-ibrahim-kalinin-basin-toplantisinde-yaptigi-aciklama.html> , E.T. **12.06.2017**

- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 28.04.2017 tarihli Atlantik Konseyi Zirvesi Açılış Konuşması, (çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=knjPvIYYIXQ> , E.T. 12.06.2017.
- Dış İşleri Bk. Basın Açıklaması No:210, 19.09.2011.
- Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması No:77, 19.03.2011.
- Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması No: 333, 29.12. 2016.
- Dış İşleri Bakanlığı Basın Açıklaması No:312, 19.12.2015.
- HALATÇI ULUSOY, Ülkü, “Suriye ve Libya Özelinde Koruma Sorumluluğu”, **TAAD**, S.14, Temmuz 2013.
- “Libya Protests: Defiant Gaddafi Refuse to Quit”,(çevrimiçi), <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12544624>, E.T.13.06.2017.
- Mevlüt Çavuşoğlu'nun 30.12.2016 tarihli basın açıklaması, (çevrimiçi), https://www.youtube.com/watch?v=zS6nfDP_Zzw , E.T. 12.06.2017.
- NURUZZAMAN, Muhammed,” The Responsibility to Protect Doctrine Revived in Libya Buried in Syria”, (Çevrimiçi), www.papers.ssrn.com, E.T.13.06.2017.
- Report of ICISS, “The Responsibility to Protect”, Aralık, 2001.
- WILLIAMS, Paul R./ULBRICK, J. Trevor/ WORBOYS, Jonathan, "Preventing mass atrocity crimes: The responsibility to protect and the Syrian crisis", **Case Western Reserve Journal of International Law**, S.45, C.1&2, 2012.

- ZIFCAK, Spencer, “TheresponsibilitytoProtectAfter Libya andSyria”, (çevrimiçi), <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/meljil13&div=5&id=&page=> , (E.T.12.06.2017).